

IVAN LAH:

ZADNJI RIBIČ.

SLIKA.

o jezero, to hudobno jezero, vsako leto hoče imeti svojo žrtev, kot da je vragu zapisano Bogve kako je to? — Tako so govorili ljudje.

Iz cerkvenih lin ob jezeru so se glasili mrtvaški glasovi zvonov. Zvonovi so zvonili otožno, glasovi so hiteli čez mirne jezerske valove v tihi večer, odbijali so se na drugi strani od zaraščenih skal, potem pa se razgubljali bogve kam v mrak. In jezero kot da ni čutilo mrtvaške pesmi zvonov. Veselo so šumeli valovi, kot bi se veselili, da so dosegli svojo žrtev, in nekaj demonskega je bilo ta večer v tem veselem šumenju. Kajti sicer je jezero nekako otožno ležalo v kotlini, mračno in nezadovoljno. In tisti trije zvonci so pogosto peli ob mraku, glasovi so plavali čez njegovo plan, in zdelo se je kot da odmeva šumenje valov v otožnih glasovih. Veselo so danes hitele vrste valov na breg in se zlatile v večernem svitu. Nekaj grajskih čolnov se je zibalo po jezeru, letovičarji so iskali svoje veselje v lepem večeru: nekateri izmed njih so radi poslušali zvonjenje v večeru, drugi so se jezili, češ da jih spravlja v melanholijo.

Po vasi so posedali ljudje ne meneč se za gosposke družbe, ki so se vračale skozi vas z veselih izprehodov. Govorili so o žrtvah prošlih let, ki so našle smrt v jezeru, nekateri so pravili povest o ribiču Jerneju.

„Bog mu daj dobro, prav za god ga je vzelo“, so govorili. „Vrag vedi, da ne odide, komur je usojeno... Grofič Evgen je bil najboljši plavač — so dejali. Preplaval je jezero, kadar je kdo hotel, preživel je, bi si mislil, več dneva v vodi kot na suhem, pa, Bog mu bodi milostljiv, usojeno mu je

bito, pet metrov od kraja je utonil vpričo vseh, in nihče mu ni mogel pomagati, dasi so se trije zagnali za njim. Usojeno mu je bilo... In letos, no, kdo bi si mislil, ribič Jernej, ki je bil na vodi kot doma... Vrag vedi, kaj je v tem jezeru...“

In drugi so pripovedovali druge reči iz minulih let in iz starih časov. Spominjali so se grajskega oskrbnika, ki je bil še precej dober človek, pa je tudi utonil, in nekaj časa potem je grajska kontesa bogve zakaj tudi ponoči nekoč skočila v jezero, ker jo je izvabilo. Drugi so zopet začeli praviti neko bajko, ki so jo pravili stari ljudje, o nekem mladem grajščaku, ki ga je zaradi prevelikih krivic in grehov neko noč požrlo jezero, in pravijo, da še zdaj leta na tistem mestu črn ptič ob takih nočeh. Vedeli so, da je pela stara pesem o tem:

Leži, leži tam bel gradič,
nad gradom leta črn ptič,
oj črn ptič.

Cele pesmi ni znal nobeden, samo povesti o grajščaku so se še spominjali, kot so jo pravili stari ljudje. Včasih so pravili, da si v najbolj skritem kotu jezera pere vrag noge; kdor je kdaj priplaval tja, ga je požrlo; sliši se tam tako šumenje in grgranje. Včasih so to pravili, pa kdo bi verjel? Saj so pravili tudi o povodnjem možu in strašili, da ne smejo tam dekleta prati, pa danes ljudje že ne verjamejo vsega, kar so včasih pravili. Stari ljudje so bili bolj praznovorni.

In vendar mora biti nekaj v jezeru, da je požrlo ribiča Jerneja... Mnogi so se zamislili v to in mislili na čudno povest o ribiču Jerneju; ob mali koči za vasjo so se zbirali pod noč ljudje kropit in so tako vse to govorili...

* * *

CESAR FRANC JOŽEF I.
K PETINSEDEMDESETLETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA.

Bil je ribič, kar je živel. Menda so ga rojenice za to odločile. Vzrastel je kot deček na jezeru in preživel na njem vse svoje življenje, saj je bil sin ribičev in po njem je podedoval vse lastnosti ribiča. In kar je štel rod dedov in pradedov, so bili vsi ribiči,

daleč v prejšnje čase nazaj. Videli so ga vedno v čolnu na jezeru ali ob jezeru pred kočjo, kjer so se sušile mreže. Skoraj samo v nedeljo je prišel v vas, v cerkev, in še tam je govoril z vaščani samo o ribah in o jezeru. Njegovo življenje je bilo to. Skoraj

bi si ga ne mogel drugače misliti, nego kako pluje po jezeru in vesla, kot bi si lahko igral z vesli. Čolnič beži, beži kot ptica po zraku, kot riba v vodi, in v njem starec žilavih rok in sivih las ter resnega obraza. Tuintam je obstal, vrgel trnek v vodo in v kratkem je potegnil ribo v čoln. Zvečer je pa sedel na hlodu ob jezeru, kadil pipo in se je zdel sam sebi srečen. Zagledal se je v jezero in življenje valov, čolnič se je zibal ob kraju, valovi so pljuskali ob breg in vsa sreča je bila zanj v tem šumenju valov. Poznal je jezero, vedel je za najglobljša mesta in ponosen je bil na to. Nihče ni vedel tega, in človek je ponosen na to, kar ve on sam na svetu. V starih letih se človek spomni na vse in živi od samih spominov. In kaki so bili ti spomini ob jezeru, ki je bilo vse njegovo življenje ob njem! Oženil se je mlad, ko je še živel stari gospod, z njegovim privoljenjem se je oženil, dobil je hčer in umrla mu je žena, in sina mu Bog ni dal... Težko je bilo brez sina.

Dober je bil stari gospod. Vozil se je rad po jezeru in govoril je z njim. Smejal se je gospod in rekel:

„Ženil bi se, Jernej.“

„E, ne bo se ženil“, je odgovoril in dobro se mu je zdelo, da govori gospod o tem.

„Zakaj ne?“ je vprašal gospod. Dober je bil in želel je vsem dobro, ter je govoril z nižjimi, kot da je vedel, da je to podloz-nim prijetno, če govori gospod z njimi prijazno.

„Dve ženi, dve nadlogi“, je govoril on, in gospod se je smejal in ponavljal njegove besede, kot da mu je odgovoril Jernej zelo po volji. In prijetno je to, če se zna gospodu odgovoriti tako čisto po volji, da se gospod prijazno smeje in ponavlja iste besede.

In tako je bilo. Čemu bi se ženil? Lenka je gospodinjala, in on je živel brez skrbi, da mu je prišla včasih na misel neka bajka, ki se tako začne: Živel je nekoč ribič ob jezeru v svoji koči in je živel zelo srečno...

No, sina mu Bog ni dal. Hudo je bilo starcu, ko se je spomnil na to. Drugi bodo za njim gospodarili na jezeru in v njegovi koči, izumrl bo rod, ki je dolgo vladal ob jezeru. In težka je taka misel... Pa se je samo izpremenilo.

* * *

To je bilo tačas, ko se je ženil mladi gospod. Tudi on je bil dober človek nek-daj. Pa dosti se je izpremenilo v nekaj letih. Več in več ljudi je prihajalo v obližje jezera, leto za letom več. Včasih se nihče ni menil za jezero. — Kdo bi hodil na kmete, ko je v mestu lepše. A izmislila si je to gospôda, ki ima včasih čudne navade, in vsako leto so prihajali na grad in v okoličje jezera. Rekli so, da je čudno lepo. Kjer je nek-daj rastla trava in grmičevje in je bil svet zapuščen, so obsadili z rožami in drevjem in nastali so celi vrti in grede. Tako se vse izpremeni, je mislil ribič, ko je gledal gospôdo ob jezeru. Metali so ribam kruh in dva labuda so spustili v jezero in gledali cele večere vanj.

Stari gospod je v tem umrl, in mladi je bil gospodar na gradu. Vsi so rekli, da ne bo dobro. Nikdar ga ni bilo doma in tuji ljudje so gospodarili po gradu. Tujci so bili in govorili so po svoje ter se veselili cele noči. Gospodar, so rekli, se zdravi v Italiji. Tudi ne gre, so rekli, da bi se bavil z gospodarstvom. Gosposki je in ne kot stari gospod. Z nižjimi ne govori. Tudi je pozabil govoriti po naše, kot je to navada, da gospôda govori v tujem jeziku, da vsak ne razume, kaj govori, ker ni da bi vsak slišal, kaj govori gospôda. Vse to je preživel verni ribič, rekel bi bil kaj, svetoval, kot je bilo to prej, a tuji ljudje so vladali na gradu... In nekoč se je vrnil gospod z nevesto in mnogimi prijatelji. Po gradu je odmevalo petje in trkanje kozarcev, veseli smeh in popivanje, vmes pa godba in ples. Družina se je veselila v svoji sobi. Tudi ribič Jernej je bil z Lenko tam in dobro so se imeli ter hvalili mladega gospoda. „Saj se vendar spomni podložnega in mu stori

veselje“, si je mislil ribič Jernej. Pijani hlapci so peli svoje pesmi in se objemali, potem pa so se združili z deklami v pare... Ples je bil po sobi in krik in smeh. Rdečica je oblila Lenko in ribič Jernej je zmajeval. K Lenki si ni upal nihče. Bila je še mlada, sedela je poleg očeta in boječe gledala v veselje mladih ljudi. Sram jo je postalo, kadar jo je pogledal kak pijan hlapec z motnimi, pijanimi očmi in se nasmejal z razuzdanim smehom. Ribič Jernej pa se je zamislil. Njega ni omotilo vino. Spomnil se je dobrega starega gospoda, ki je bil moder gospodar, in premišljeval je z velikimi skrbmi, kako se je oženil mladi gospod. Zvest sluga je bil in skrben za dom svojega gospodarja. In pomislil je na to. Vedno je treba pomisliti, kadar se kdo ženi in moží. Mladi gospod pa je lehkomiseln, in kdo ve, kako se je oženil. Morda je dobil zapravljivo žensko, ki zapravlja in ne misli, kje se jemlje. Take so pogosto ženske, da zapravijo mnogo in slabo gospodinijo. Nesreča je to za hišo. To so bile mračne skrbi in nezadovoljen je sedel Jernej med pijano družino.

Iz gorenjih prostorov se je slišalo pijano vpitje, smeh, petje tujih, menda italijanskih gostov. Nekdo je pel ob spremljevanju kitare, kakor je slišal nekoč na jezeru zvečer. In zopet tuji glasovi, vpitje, petje, smeh vse pomešano.

Zmajeval je ribič z glavo in si mislil:

„Stari gospod, pomnim, je drugače obhajal svojo svatbo. Dobil je lepo, bogato nevesto in dobra žena je bila, Bog ji daj dobro. Skrbela je za vse, in on je bil umen gospodar. Bogve, kako se je mladi gospod oženil na tujem, ko človeka zmoti lepota in pijača. Zapeljali so ga in pregovorili. Dosti je goljufije pri takih rečeh. Kažejo veliko doto in nazadnje ni nikjer nič — tu nič, tam nič... Dobro živi gospôda in dostikrat ni tako, kot se kaže...“

In želel je svojemu gospodu najboljše sreče. Dobro ženo, zdravo pamet, pa umno gospodarstvo, si je mislil...

Okoli njega pa so vpili hlapci in dekle. Njih oči so žarele od strasti in peli so nelepo.

„Saj smo vedeli“, so rekli, „dober človek je gospod, pijače dá in privošči nam veselja...“

Trkali so s kozarci in kričali: „Živio gospod, živela gospa!“

Takrat pa je stopil v sobo sam gospod in dva mlada njegova prijatelja. Vsi so obmolknili in plesoči hlapci so izpustili dekle, in dekel je bilo sram. Hlapci so se smejali v zadregi.

„No, kaj si bo mislil o nas“, je pomislil ribič Jernej. „Zmotilo je vino hlapce in človek pozabi na vse, ko ga zmoti vino.“

„Le pijte, le pijte“, je rekel gospod in se smejal. Oči so bile pijane in poznalo se mu je, da je vinjen, ko je stal in se zibal. Vsi so bili veseli take besede gospodarjeve in so se glasno zasmeli. Dobro se jim je zdelo, da je gospod tako dober.

Ribič Jernej je sedel pri peči. Najstarejši je bil med podložniki in gospoda je poznal, ker ga je videl na jezeru. Obrnil se je gospod k ribiču Jerneju in je stal pred njim, kot bi ne vedel, kaj bi mu rekel. Ribič je vstal in se globoko priklonil pred svojim gospodom. Pogledal je svojemu gospodarju v obraz z zvestim pogledom in v očeh sta se starcu zasvetili dve solzi. Prijel je nalahko gospodovo roko in jo poljubil...

„Vso srečo Vam želim“, je govoril s tresočim glasom in v teh besedah je bila izrečena vsa vdanost zvestega hlapca, vse tiste skrite želje, ki jih je imel v skrbeh za dom in za mladega gospodarja.

Gospod ga je prijel za ramo in ga posadil nazaj na klop k peči. Dobro se je to zdelo ribiču in v čast si je štel, da govori gospod lepo z njim. — No, morda bo boljši, je pomislil, izprevidi, kaj je pravo. Leta izmodré človeka. — Tiho je to mislil, kot bi se bal, da bi gospod ne vedel, kaj misli. Gospod se je zagledal v Lenko, ki se je tiščala ob očetu.

„Kaj je ta Vaša?“ je vprašal gospod in vprl vanjo oči ter se ji smejal.

„Da, gospod, ta je moja; žena je umrla in sama sva...“ Hotel je povedati, da nima sina. Gospod se je pijano smejal Lenki...

— Hm, kaj ga moti, je pomislil ribič, in vendar se mu je zdelo še prijetno, da njegov gospod gleda s prijaznim smehom na njegovo hčer. No, gospod je bil pijan in njegov smeh je bil razuzdan in oči so mu gorele v strasti. — Menda je pijan, je pomislil ribič, in neprijetna je bila ta misel. — Mlad je in veseli se enkrat, je pomislil.

„No, no“, je govoril gospod in stal pred Lenko ter si vihal brke. Ribič Jernej se mu je smejal cel čas prijazno, kot se mora smejati gospodu, kadar se ta poniža in govori s hlapcem. Pri mizi so se vsi obrnili in gledali gospoda in Jerneja.

„Kaj se Vi ne boste ženili?“ je vprašal gospod ribiča in hlapci so se zasmejali. „Vzemite ženo, to je največje veselje na svetu“, je rekel gospod in se smejal. Ribiča je bilo sram. Star je že in ne gre, da bi govoril o ženitvi. Nepotrebno je, da gospod govori take reči. Zakaj gospod ne vpraša po jezeru in po ribah? Tudi stari gospod je vprašal po takih rečeh. In če je vprašal po ženitvi, je vprašal resno in se ni tako čudno smejal. — Hm, gospod se šali, kot se zna šaliti gospôda iz nižjih, je pomislil ribič... Pijan je, pozna se mu...

„E ne, kaj bi se mi ženili“, je rekel ribič. „Mladi naj se; mi smo stari, in smejali bi se nam.“

„To je mož“, je pohvalil gospod in dobro se je zdelo ribiču. Prijetno je, da gospod koga pohvali vpričo drugih.

„Pa vendar sem slišal“, je govoril mladi gospod in se oziral po družini, „da sta si tako nekako z našo kuharico...“ Smejati se je pomenljivo in vsi so se zasmejali. Jernej je začutil, kako je zatrepetala Lenka, ki je sedela poleg njega. Vsa se je stresla. Starca ribiča kot da je nekaj zbolelo. Kot bi vrgel lepo goreče železo v vodo in postane grdo, črno. Z očitajočim pogledom je pogledal gospoda in tudi nekaj prosečega je bilo v njem. Temna rdečica je pokrila starčev obraz in oči so se zalesketale v jezi in v želji po maščevanju. Spomnil se je na tisto povest o hudobnem grajščaku, ki ga je požrlo jezero, in črn ptič leta zdaj na tistem mestu.

Včasih v nočeh se mu je zdelo, da vidi jezero na sredi temno in nekaj nemirnega je letalo nad njim. — Črni ptič, je pomislil vselej in ni veslal tja, ker duhovi imajo svoje moči. In pomislil je, da je moral biti tisti grajščak, kot je mladi gospod. Vsi so se okoli smejali, a ribič se je držal resno. Mnogo misli mu je prišlo na um. Za norca ga hočejo imeti, njega, resnega starca, ki mu nihče ne more očitati najmanjše neumnosti... Včasih so imeli po gradovih norce. Gospôda ljubi norčije, in njega hočejo imeti za norca... Trdna je bila v njem zavest, da je najzvestejši hlapec v gradu. Kdo je poljubil gospodu roko, kdo mu želel vso srečo?... Bili so veseli, ker so pili, in dalje jim ni bilo mar. Grdo se mu je zdelo to. On je skrbel, da bi bila sreča in bi dal življenje, da bi bila sreča, in bal se je za gospoda, kot bi šlo njemu v škodo. In za zahvalo se norčujejo iz njega. Pesti so se skrčile starcu, začutil je v sebi silno moč, kajti njegove roke so igraje vozile težke čolne. Vsa vdanost in ljubezen se je izpremenila v sovraštvo in željo po maščevanju in grozne misli so prešinile starca ribiča. Prvo vprašanje je izgovarjala pijanost, zdaj pa je videl, da je delo resno... Pred očmi je videl tisto množico škodoželjno, veselo smejočih se obrazov pijane družine, ki so z njim vred vsi hlapci in bi si vsakega vzel gospod lahko za norca, in se vendar smejejo, kot da mu privoščijo, da se tako godi njemu, najzvestejšemu hlapcu. In med temi obrazi stoji gospod s svojima prijateljskima in se norčuje iz njega, resnega starca. — Fëj, je pomislil ribič in ni vedel, kam bi pogledal.

„Jaz ne, kaj meni mar kuharica...“ je rekel s tresočim glasom in čutil, kako se je Lenka privila k njemu, kot bi se bala teh obrazov, ki se smejejo nevoščljivo, in tistih pijanih gospodovih oči. — Vpričo nje govori take reči, da ga ni sram, je pomislil. Čutil se je ponižanega. Stari gospod ga je spoštoval in lepo je govoril z njim ter ga vprašal po gospodarstvu, po jezeru in drugih pametnih in potrebnih rečeh. Zdaj

si je zaslužil z zvesto službo tolikih let, da ga mladi, neizkušeni ljudje zaničujejo. Pa tako...

„O, imata se, imata“, so vpili hlapci in se zakrohotali; dekle so se smejale.

Starec-ribič je vse pogledal s prezirljivim pogledom. Že prej jih je preziral. Ni bilo zvestega med njimi. Vsak je delal le zase in lenarili so, kadar jih ni nihče videl.

„Le sem jo pokličite, zvežemo ju“, je rekel gospod in se smejal ter delal zopet resen obraz.

Ribiču je prišla misel v glavo, dati gospodu zaušnico. Strašna se mu je zdela ta misel: hlapec gospodu zaušnico... In vendar se mu je zdelo, da bi vstal, udaril z močno silo, ki jo čuti v rokah in ki hoče kar bruh-niti iz njega, udaril bi, gospod bi se zvalil, vsi bi ostrmeli, in on bi odšel z veselim smehom, kajti maščeval bi se... Kaj ta govori: zvežemo — kot bi bilo to nekaj navadnega in ne nekaj svetega. In Lenka je zraven. Spomnil se je zaslug cele svoje rodovine. Častni ljudje so bili dedje in očetje. In grajski gospodje so jih spoštovali, ki so bili modri gospodarji in resni možje. In njegova starca zaničuje ta mladič vpričo cele družine in vpričo Lenke. V njegovih starih očeh je gorela jeza, in pest je bila trda, da bi udaril in bi palo vse.

„Gospod so menda nekoliko pijani“, je rekel starec polglasno, in kri je kot mlada plula razburjena po vseh žilah in kot da je hotela zaliti oči... „Kako jih ni sram“, je rekel s tresočim glasom.

Gospod se je bil zagledal v Lenko in kot da ni slišal teh besed. Družina se je glasno smejala. Lenka se je bala pijanih gospodovih oči in se oklenila očeta.

Gospodu se je še hotelo šale.

„No, danes vaju zaročimo...“ Govoril je pijano, delal je resen obraz in smeh mu je uhajal.

Starcu je bilo to preveč. Kdo more tako govoriti njemu kaj takega? Kaj se on meni za ženske? Kdo je mogel kdaj kaj reči o ribiču, da bi kdaj sramotil svoj rod? In Lenka je poleg in kaj si bo mislila o očetu?

Pijan ni in nikdar se ni spomnil na take neumnosti.

— Kaj neki misli, da je tako neumen, pomisli ribič, pijan je grozno...

„Mi smo še pri pameti, gospod“, je govoril ribič s smehom, ki je skrival za seboj jezo, kajti prišla mu je zopet tista misel: Dal bi gospodu zaušnico, in palo bi vse, in zasmejal bi se in odšel. Pomislil je, ali bi vstal in šel ter povedal gospodu vso resnico v obraz. Nikdar več bi ne prišel na grad in ribič bi ne bil več... Zbolela ga je misel in kot da so ga hotele zaliti solze. Ustrašil se je tega: smejali bi se solzam in mislili, da se boji. Ribiču se zazdi, da je bil preveč zvest. No glej, kako je njim, ki niso poljubili gospodu roke niti mu voščili sreče in niso skrbeli, da bi bilo za grad prav.

— Mladič je mladič, in pijan je, je pomislil ribič, — ne ve, kaj govori. Napil se je in družba ga je zmotila. Bogve kako žensko je dobil in ni zadovoljen mogoče. Sosed Dorka je v pijanosti skočil v jezero, ko se je napak oženil... Jutri mu bo žal, da je žalil koga v pijanosti. Družba ga je zmotila. Tolažil se je starec, ko je pomislil na jezero, kajti misel na zaušnico se je ponavljala... — Da bi bil stari gospod tu, je mislil — Dober je bil, strog in pameten... Njega ni premotilo ne vino ne družba. Ko bi to slišal, bi prijel sina in ga vrgel iz sobe; mogoče bi mu dal zaušnico in bi vse izginilo. On bi ne pustil žaliti in sramotiti ribiča, najzvestejšega hlapca... In miho se mu je storilo pri tej misli, da so ga hotele zaliti solze in zdelo se mu je, da se prikaže duh starega grajščaka in udari kot strela v tega človeka, ki sramoti starca vpričo cele družine in vpričo hčere.

Pogledal je po sobi in bilo je, kot da ni res. Mladi gospod je stal sredi svojih hlapcev, ki so z eno roko objemali dekle z drugo držali kozarce; stal je skoraj med njimi in se pijano smejal.

„Na Vaše zdravje, na Vaše zdravje“, je vpila vesela družina in praznila pred gospodarjevimi očmi kozarce. Ostudno se je to zdelo ribiču, da na ta način kažejo zvestobo

in vdanost, kajti niti eden med njimi ni bil zvest in vdan v srcu. On pa je bil zvest in vdan v srcu, in ga sramoté... Trkal je gospod z vsemi, celo s hlapci, in vpil je: „Le pijte, le pijte...“

— No, vendar bo dal mir, je pomislil ribič, ko je videl gospoda med hlapci, kot da je pozabil na starca-ribiča. Čutil je: Lenka se trese ob njegovi roki, in po njem pluje razburjena kri, da dela obraz vroč in sili v oči. — Malo časti ima, je mislil ribič in pomilovalno pogledal na gospoda. — Držati se mora človek, kar je prav. Pa vse verjame hinavcem... In zastudili so se mu smehljajoči se hinavski obrazi. Prej je mislil, da bo gospod samo njega nagovoril, kot najstarejšega, najzvestejšega slugo, da bi mu izkazal čast, kot je lepo za gospoda in za hlapca. Zdaj pa stoji med temi hlapci in govori grde reči. In njega, starca, žali in sramoti pred vsemi.

Vsi hlapci so bili vstali in peli neko pesem. Neprijetni so bili glasovi. Ribič ni vstal; gledal je s preziranjem na pijano hinavsko družino; preveč je bil razžaljen, da bi še počastil s čim gospoda. Ponižali so ga, izsmešili, in kri je silila v obraz, in pesti se krčijo.

Takrat se je gospod obrnil, zagledal se v Lenko in rekel: „Ej, če se stari ne marajo več ženiti, se bomo pa mladi, kajne?“ In gledal je Lenko prijazno in motno, in Lenka je povescila oči ter se oklenila očeta. Vsi so se naglas zasmejali.

„Kajne, dekle?“, je rekel gospod in ostuden smeh je bil na celém njegovem obrazu.

Ribič je čutil, kako trepetala Lenka, in roke so se mu tresle, ko je čutil, da se ga je oklenila.

„No, kaj pa gledaš, lepa stvar? Ali si ga že izbrala?“ je rekel gospod...

Vsi so obmolknili. Težka tišina je nastala naenkrat po sobi. Čutilo se je, kakor da je kdo posegel po nečem božjem in so se vsi ustrašili brezbožnega dela.

Lenka je pogledala po sobi. Sram jo je bilo. Držala se je na prisiljen smeh, ker se je vselej smejala prijazno, če je višji človek

hotel govoriti z njo... A silil jo je jok. Odkimala je gospodu z glavo, kot se ji je zdelo, da se mora, ker gospod vpraša, potem pa ji je postal obraz popolnoma resen.

„Ne?“ se je začudil gospod in se zakrohotal ter se ozrl po prijateljih. Stali so pri vratih in ga gledali ter se mu smejali...

„No, ga bomo pa mi izbrali enega. Izbiraj sama! Kateri je najlepši?“

„Saj ga ima, saj ga ima“, so vpili nekateri hlapci. „Hans, Hans!“

Ribič Jernej je strmel in gledal. Komaj je verjel, da je res. Zdelo se mu je, kot težke sanje — včasih se sanja človeku kaj težkega in se niti zbuditi ni mogoče. A skrila se je Lenka za njegov hrbet, slišal je razdivjani smeh, videl je sirovo tolpo in čutil je, kako je čudno težko nekaj na srcu.

Hlapci so porinili Hansa izza mize. Bil je Nemec in je bil prvi v pristanu za čolne. Govoril je tuj jezik in je bil zato oblasten. Hodil je mnogo mimo ribičeve koče in govoril z Lenko, kolikor se je naučil besed. Posmejala se mu je Lenka, ker se mu je morala, ker je bil gosposki in višji od nje. Bil je neprijeten človek in bala se ga je. Imel je velike črne oči, kriv nos in redke brke, da je bil ves obraz kot divji. Nosil je tujo obleko in povsod je kazal svojo oblastnost, ker je bil tujec in je imel oblast nad drugimi — kot je tako vedno, da ima tujec več pravice nego tisti, ki so tam doma.

„Ta še po naše govoriti ne zna“, je rekla Lenka. Najbolj zopern ji je bil Hans.

„Ha, ha, le táji...“

Vse je molčalo, samo Hans se je smejal in njegove črne oči so se svetile.

Ribič Jernej je pogledal na svojo hčer. „Beživa“, je prosila tiho Lenka in je vsa trepetala.

Hans je rekel nekaj v tujem jeziku in prijatelji pri vratih so zaploskali.

Gospod je stopil k Lenki, je prijel njeno tresočo roko in jo hotel vzdigniti. Gledal ji je v obraz in govoril: „Saj si res lepa, ti stvar; zmotiti pa znaš...“

Starec-ribič se je spomnil na povest o črnem ptiču, ki leta nad jezerom na tistem

mestu, kjer je jezero požrlo hudobnega grajščaka... Držal je Lenko v objemu in nem, kot okamenel, gledal pijanega gospoda. Ko pa je gospod z drugo roko hotel poseči po roki Hansovi — kozarec je padel na tla in se razbil — je zajokala Lenka s pretresljivim jokom.

Ribič Jernej se je stresel, kot da bi se bil vzbudil iz tistih težkih sanj. Njegove stare oči so zagorele v divjem ognju. V sebi je čutil moč, ki bi mogla v tem trenutku streči zidovje tega nehvaležnega gradu, v katerem ležé zakopani trudi in žulji njegovih starih let, kateremu so delali njegovi dedi, ne vedoč, da doživi nekdo tak večer za zahvalo.

Kot iztrgal se mu je iz prsi težek glas, hropeč in divji. Izpulil je Lenko iz gospodove roke in vpri oči samozavestno v ljudi pred seboj. Videl je temne obraze, ki so izginjali v dimu, kot podobe v sanjah.

„Kaaj!“ je zakričal ribič. „Vi boste tu mojega otroka, predrznež... Tu mislite sramotiti mene starca in norčevati se iz moje hčere!“ Glas mu je postal jokav in ni mogel več govoriti, besede so ostajale v grlu, roke so se pestile. Kletev je hotel izreči nad mladim gospodarjem, da bi mu šlo gospodarstvo po nesreči, a spomnil se je starega gospoda, in prišla je taka misel, da je hlapec, in gospod je več kakor hlapec, in taka misel mu je ustavila besedo. Postal je resen in je govoril očitajoče:

„To je hvaležnost za moj in mojih dedov trud, ki so zakopali svoje življenje v te zidove, da ti lahko zdaj zaničuješ mene in mojo hčer sramotiš...“

Zmogel ga je jok, ko je pomislil v trenutku na vse to. In zopet je prišla taka misel na um: Bili so hlapci, in kako hvaležnost naj zahteva hlapec od gospoda. Hotel je, da bi ne bil izrekel teh besed, in gospodu je rekel — ti. V trenutku je prišel kes, da se ni premagal, da ni potrpel. Gospod je stal pred njim bled in oči so gledale pijano — jezno, in bilo je, kot da ne more izpregovoriti dovolj jezno. Povesil je starec glavo in zdelo se mu je, da je kriv. Od vrat so

prišli prijatelji gospodovi in prijeli gospoda. Družina je molčala. Ribič se je stresel kot v strahu pred smrtjo, zavedal se je, da je hlapec pred gospodom. Hotel je, da bi padel pred gospoda in prosil odpuščanja... Oba sva kriva, bi mu rekel, ker on starec ne more razumeti take šale in ne more pustiti sramotiti svoje hčere, ki je mlada in ne pozna sveta. Tudi on odpusti, bi rekel gospodu, ker ve, da je vsega kriva družba in vino... Neumnost... Kaj gospod potrebuje njegovega odpuščanja? Neumnost bi bila taka beseda in vsi bi se mu smejali, ko bi rekel, da hlapec odpušča svojemu gospodu... Pomislil je na koč ob jezeru, na dede, na jezero, na ribe, na lov po jezeru, in grozna je bila misel, da bo vse minilo, kar je bilo zanj lepo v življenju. Padel bi pred gospoda in prosil, naj mu odpusti, da ga je zmagala jeza v naglici in je trdo odgovarjal... Zjokal bi se, objel bi mu kolena, odpustil bi mu, in dobra bi bila kot prej. Vse bi hotel storiti, in ko bi gospod spoznal, da mu je zvest, skrben ribič, bi mu vse odpustil. A zagledal je zopet pred seboj gospoda z jeznimi, pijanimi očmi. Zavedel se je, da je prepozno vse, da je vse izgubljeno, kar je bilo zanj v življenju lepo in prijetno. Vse je izgubil, ker je bil pošten in zvest in je branil svojo poštenost in zvestobo... In prišla je zopet tista mogočna, lepa misel, da je storil prav, da je moral storiti tako, da je branil svojo čast in ni pustil sramotiti svoje hčere — in pravi gospodar bi spoštoval takega hlapca. Videl je pred seboj gospoda: Vzdignil je gospod pesti in hotel planiti nanj, nad starca; prijatelji so ga držali in kazali so s prsti nanj, na starca, na zvestega slugo, kot na hudodelca. Starec je stisnil pesti in stal pred gospodom s hčerjo, in bilo je, kot bi čakal obsodbe.

„Poberi se, pes stari!“ je zavpil gospod s hripavim glasom in hotel s pestmi nanj, nad starca.

Udaril bi ga po glavi, je pomislil ribič in padel bi onemogel, in kdor bi se približal, bi padel nanj...

Lenka je zajokala na glas. Velik šum je nastal po sobi.

„Jaz ti pokažem, pes beraški, kako se govori z menoj!“ je vpil gospod . . .

Ribič je odhajal. Držal je Lenko za roko in ona je na glas jokala. Starcu so se šibile noge. Vpognjeno je stopal, z resnim obrazom. Še enkrat se je ozrl po hiši in po

reči: Ko bi ti vedel, kaj si storil . . . In izginil je brez besede med vratmi in za njim Lenka . . . In nekdo je vrata zaprl.

„Vrzite ga po stopnicah!“ je kričal gospod hlapcem, in sam je hotel planiti za njim. Nihče hlapcev se ni ganil. Tesno in težko je bilo vsem. Prijatelji so odpeljali gospoda.

Skitalec. Avrejev. Gorkij. Tjelešov. Šalapin. Brunin. Čirikov.

Skupina ruskih „modernih“.

gospodu. Vedel je, da ne bo nikdar več tu. — Pogledal je gospodarja, kateremu je služil zvesto in ga je zdaj vrgel skozi vrata, ker je branil svoje poštenje in čast svojega otroka, pogledal ga je, kot bi hotel

„Hans, ti si odslej grajski ribič,“ je rekel gospod v tujem jeziku Hansu in je odšel s prijatelji. Hans je vrgel klobuk v strop, priklonil se globoko in potem je udaril z ного ob tla. —

(KONEC).

IVAN LAH:

ZADNJI RIBIČ.

SLIKA.

lasen šum je napolnil grad. Luči so svetile v noč in skozi odprta okna se je čul glasen smeh in krik pijanih hlapcev in dekel, v gorenjih sobah pa vpitje in petje vesele gospôde.

Po stopnicah iz grada pa sta stopala ribič Jernej in Lenka. Zunaj je bila mesečna noč. Mesec je plaval za grajskim gozdom in zvezde so gorele milo, prijazno. Po drevju okoli grada je šumel tih veter, kot da se ne meni za kamenito obzidje in za vpitje po sobanah. Ribič Jernej je zajokal: trd jok je bil to, podoben velikemu vzdihu. Opo-tekkel se je ob kamen in padel. Sedel je na stopnice in kot da ne more dalje iti. Poleg njega je jokala Lenka in brisala solze z belim predpasnikom.

„Pojdiva, oče, domov“, je rekla in za-ih-tela. Spomnila se je, da nimata več doma.

Ribič je molčal. Velika bol je bila v duši in ni mogla iz nje, kajti solz ni bilo v njegovih očeh. Nazaj bi šel, je pomislil, in bi prosil... Zavedel se je in vstal. Ne, dovolj je poniževanja... Obstal je in prijel Lenko za roke. Ozrl se je nazaj na grad, in ves ta šum in razsvetljena okna se mu smejejo porogljivo. Obstala sta z Lenko, kot da ne vesta kam dalje. Ribič Jernej je objel hčer menda prvič v življenju s tisto globoko ljubeznijo, ki tako pogosto spi globoko v dnu slovenske kmečke duše in le ob prilikah pride na dan v najlepši obliki. Oče in hči sta stala osamljena, vržena iz svojega doma, in ni ga bilo človeka, ki bi bil govoril za nju.

Gledal je ribič na grad, v tista razsvetljena okna, slišal je veseli šum, petje in vpitje. Vse je bilo, kot bi se smejalo njemu.

(KONEC.)

Vrgli so ga vun, starega psa ga je nazval gospod, ker mu je zvesto služil in skrbel ter delal za grad. Ponosno je obstal ribič, oči so se mu zableščale, zbolele so ga žilaste roke, prsi so mu vztrepetale v jezi, nekaj groznega je hotelo priti iz ust. Prokleti je hotel grad in gospoda, pa ni mogel...

Zapeljali so ga, zapeljali, je mislil, izpustili so ga, pijavke, in opojili, prevarijo ga in umoré, ničvredneži, in zapodé ga po svetu... In ta misel ga je zbolela, kot da bi prodali dom njegovemu sinu, kjer je bil nekdanj on gospodar.

Lenka je zopet zajokala. Prišla ji je cela noč v spomin, in ko se je spomnila na Hansa, je zaihtela. Sovražila ga je, smejala se mu je, le ker se je morala.

„Pojdiva domov“, je govorila ihtè...

Ribiča je zbolela beseda — domov. Doma ni več. Ribiška kočja je bil njegov dom, in tam sedaj ni več doma. Poberi se, je rekel grajščak, in drug bo posedel dom, kjer so prebivali dedje, in on mora čakati doma drugod med ljudmi.

Kam — domov?... .

Pred njim je stala vsa bodočnost, brez dela, brez doma, brez kruha, z Lenko, kot da bo treba vse prositi pri dobrih ljudeh, strehe in kruha.

Ozrl se je tja na vas. Mirno je spala vas pod grajskimi skalami in vrh zvonika je že pokrila meglica bela. Spomnil se je na Remuša.

„K Remušu pojdeva“, je rekel starec, in težka je bila ta beseda, ko se je spomnil, da ne bo več doma v ribiški koči ob jezeru. Zdelo se mu je, da ni mogoče iti dalje iz grada... Šel bi nazaj... Prihajal je šum iz grada in uničil tako misel. Smejali bi se mu

in ga vrgli še enkrat skozi vrata... In pokazalo se mu je zopet kot težke sanje, ko se včasih ni mogoče vzbuditi iz njih, in zaplakala je Lenka, in videl je, da je resnica.

Stopala sta počasi po skalnati poti proti dolini. Tam za gradom je šumelo jezero v tihi noči. Slišal se je njegov lahki šum in šumenje vode ob izlivu, kjer so pravili, da vlada povodnji mož.

„To sem zaslužil na stare dni“, je govoril ribič in pogledal na skale okoli sebe. Črna noč je bila v gozdu med drevjem, le tupatam se je kaj zasvetilo, kadar je skozi veje posijal mesec. Slišal je Lenko, ki je jokala za njim, in hotel se je pokazati moškega.

„Pusti no“, je rekel trdo in vdano, „še spomnil se bo te noči. K Remušu pojdeva. Prijatelja sva bila, hišo ima in kamro lahko odstopi.“ Spomnil se je svoje koče. Mimo bi šel zdaj, ko je noč, in bi se poslovil od nje. Jutri bi ga videli ljudje, in ljudje privoščijo nesrečo, govore in obsojajo po svoje in privoščili bi mu, ko bi hodil okoli svoje hiše in ne bi smel notri. In ko bi hotel jutri v koč, ga lahko vržejo vun. In tam v koči počivajo vsi lepi spomini na dede-ribiče, na ženo, na vse lepe čase. Podobe, stare in časti vredne, so po kotih, križ, molek... Pobral bi vse in odnesel seboj, ker tuji ljudje ne spoštujejo takih reči. Pometali bodo skozi vrata, morda v jezero...

Pot je šla prav pod gradom in zavila nad jezero. Čulo se je šumenje v jezeru na tistem kraju, kjer si vrag pere noge. Megla je plavala nad jezerom in tam na sredi ni bilo črnega mesta, kjer leta ptič, ker je polnoč že proč. Novo vpitje in šum se je začulo iz grada, okna so pa mirno zrla v jasno noč, kakor da se smejejo črni noči, da ne ve, kaj se godi za razsvetljenimi okni...

Starcu-ribiču se je zastudilo. S trpko bolečino se je spomnil na vse. Trdo je stopal po poti proti vasi in noge so se še šibile, kot od prestalega strahu. Zada je stopala Lenka in zdajpazdaj zajokala. Težko je bilo ribiču vse to. Zdelo se mu je kot človeku, ki mu pride naenkrat do tega, da mora

umreti, ko bi najrajši živel... Ne more se rešiti, ker je smrtna obsodba podpisana in morilci stezajo roke po njem in kažejo na mesto, kjer ga čaka smrt... On bi si pa še želel življenja, videl bi rad to in ono in storil še mnogo. In težko je v takem trenutku, ko so vse moči zastonj. Luna je bila že zašla za grajske gozde in drevesa so stezala svoje strašče sence čez pot. Zvezde so že ugašale na sinjebelem nebu, kajti zarja je vstajala nad gorami. Megla je šla z jezera. Molčé sta stopala po kameniti poti in njiju trdi koraki so odmevali v noč, le zdajpazdaj je kak vzdih pretrgal njiju molčanje... Čudno jutro je bilo to, lepo jutro po taki noči. Šel bi k jezeru, je pomislil ribič Jernej. Kadar je lovil ob potoku v jezeru, je vstajal zgodaj. Krasno je bilo v takih jutrih na jezeru. Tiha jutranja sapa igra po njem in čudovito lepo je v prvem solncu...

Veter je zavel močnejše in drevesa so pripognila vrhove. Jezero je zašumelo, kot da šumi jezno pesem. Ozrl se je ribič na jezero, kot da bi se poslovil od njega. K jezeru ne bo smel, ljudje bi ga videli in bi se mu smejali. Zagledal se je v jezero in obstal. Tam je ležalo njegovo življenje z vsemi spomini v koči ob jezeru. Vsi lepi časi s sanjami in nadami so tam. In zakaj je tako, kot da je vse proč in je usojeno živeti brez tega? Ozrl se je nazaj na grad. Okna so bila temna in šum je utihnil, le še par nizkih okenc je gledalo daleč po dolini. Vas je ležala tam. In ribič je stopal s težkimi koraki proti vasi po kameniti poti, za njim pa je šumelo jezero, kot da mu šumi v slovo, ali pa — kot da ga vabi k sebi.

* * *

Takrat torej se je ženil mladi gospod in se je tako izpremenilo. Drugi dan so našli pred ribiško koč pohištvo ribiča Jerneja na kupu. Prišli so sosedje, naložili so na voz in odpeljali k Remušu...

Po vasi je zašumelo, kot zašumi vselej med vaščani, kadar se izve imenitna novica ali pa pride na dan sladka ljubezenska skrivnost. Vsi so govorili o ribiču Jerneju, in

starca je bilo sram. Osramočena, ponižana so bila njegova stara leta. Mnogo dedov je preslužilo celo življenje v gradu, zvesti so bili in pokorni, on pa je na stara leta osramotil celo rodovino. Sedel je starec-ribič pri Remušu v koči in premišljal vse to. Težke so bile misli in obtežile so njegova stara leta, kot bi na njih ležalo težko breme. Pripognjeno je stopal starec po vasi in ni mu bilo nikjer obstanka. Zdelo se mu je, da povsod kažejo za njim, češ da se ne zna pokoriti gospodarju, ugovarja mu, da ga zapodi iz službe. Ljudje govore radi tako in kažejo s prsti za vsakim, sodijo po tem, kar vidijo, in so hudobni... Videli so ga zvečer sedeti daleč kje na visokem obronku, če se je od tam videlo na jezero. Sedel je tam mirno in gledal na jezero, kjer je plavala kaka ladjica. Tam je stala ribiška koča, jez je bil tam, in čudnolepo je zvečer jezero, ko se zlati nemirno valovje, in srečen, kdor more ob njem ali na njem poslušati tisto hrepenjenja polno pesem valovečih se valov, ko šumi veter v njih. In ribič Jernej je živel nekdanj o tem in vsi lepi spomini so bili o tem: kako je peljal Aleno — takrat je bila dekle, lepa, rdeča in živa — peljal jo je čez jezero, in ko sta bila na sredi, jo je bilo sram, ko je rekel, da jo ima rad, ker je tudi ona rada imela njega... In dovolil je grajski gospod, in sta se vzela... In ko bi šel zdaj ob jezeru, bi ljudje govorili: Kako hodi nazaj in se ponuja; prej se je objedel kruha in se prevzel. Tako bi govorili, zato ni hodil k jezeru in ga je gledal zvečer oddaleč, in zdelo se mu je, da sliši njegovo mamljivo šumenje, polno hrepenjenja po sreči...

Govoril je malo. S kom naj govori? Ne vidiš ljudem v srce. Govore lahko lepo in v srcu imajo grde, nevoščljive misli. Jezili bi se nad grajskega gospoda, pa bi si mislili: Prav ti je, drugič pa molči... Tudi v gradu se je škodoželjno smejala pijana družina in tisti smeh in šum tiste grozne noči ni šel starcu iz glave. Zato se je bal ljudi in se jih izogibal, kjer so govorili, da ne bi slišal, če govoré o njem in o njegovi hčeri. Zato so bili kot zastrupljeni vsi ti dnevi, ko se

sanja od lepih nekdanjih dni, ko je plul po jezeru nad tistim tihim šumenjem, in je zdaj spomin grenek in neprijeten, da zaboli v srcu. Glava je ležla na prsi, koža se je gubančila, lasje so se posivili. Ob jezeru bi bila zanj tolažba, a k jezeru ne sme, smejali bi se mu. Srečal bi še mogoče tam Hansa in ne bi prenesel oponašajočega pogleda ponosnega tujca, ki bi ga zasmehoval in zaničeval. Včasih se je zagledal v grad, ko je za grad zapadala večerna zarja in zabolelo ga je pri duši. Spomnil se je tistega večera, ko ga je gospodar zavrzel in osramotil, njega, najzvestejšega hlapca. Bil je gospodar pijan, zmoten od družbe in prevelikega veselja, in ni videl, da žali starca... Kot sanja se je vse ponovilo pred njim zvečer: noč, vesela družba, tisti pijani pogledi, krik in vpitje, pijani hlapci, ki vsi kažejo na njega, smejejo se in vpijejo, preté s pestmi in ga mečejo vun. In on je bil zvest in so ga zavrgli tako in mu vzeli čast in srečo in obtežili so mu stara leta, da hodi v njih, kot bi hodil pod bremenom. In zapekli so ga ti spomini in v srcu je zatrepetalo... Srečal je včasih grajsko kočijo; dva konja sta drvila spredaj in v kočiji je sedel mladi gospod z gospo, in oba sta se smejala, in gospod je kadil smodke in sedel je ponosno in samozavestno. Videl jih je ribič Jernej zdaleka in se izognil na daleč, da ga ne bi videli, da ga ne bi spoznali in bi rekli: Glejte, kako se je izpremenil, kar ne je grajskega kruha — in morda bi se mu smejali in bi doživel v starih letih novega zaničevanja, ker je bil zvest. Ej, najbrže je že pozabil, kaj je storil, je pomislil starec, morda niti ne ve... In težka je bila ta misel: Stari gospod ga je najbolje poznal iz vseh podložnih in je cenil njegovo delo, mladi bi ga pa pozabil in niti noče vedeti, da mu je bil zvest.

Včasih je sedel zvečer pred Remušovo kočo. Če je bil večer miren, se je slišalo jezero, kako šumi. Zgodilo se je, da je prišel Hans po vasi. Prišel je kot je hodil vedno: zmagovito, samozavestno, ponosno, izzivajoče, ošabno. Velik šop se mu je zibal na

klobuku in nasmihal se je na levo in desno, če je videl tam dekleta. Če so šli mimo kmetje peš ali na vozech s polja in ga pozdravljali, je prezirljivo zrl nanje. Dekleta so se poskrila pred njim za vežne duri ali v hišo, in je vpil za njimi tuje besede. In ko je prišel do Remuševe koče, je stopil k oknu, potrkal je in zaklical v hišo: Lenka! In šel je s krohotom naprej ter se oziral, če gledajo za njim. Ribič Jernej je sedel mirno, če ga je videl. Preziral je tega človeka, kajti slabo so ljudje govorili o njem, pravili so, da gospoda goljufa, in zato ga je ribič preziral. Tujec je bil in zato ponosen in oblasten, kot so lahko ponosni tujci, da imajo oblast na tuji zemlji. Zahotelo se je ribiču Jerneju, da bi imel mlade, močne roke in mladeniško lahkomišelnost, pa bi prijel Hansa, ker se upa stopiti k oknu in zaklicati: Lenka. Zato bi ga hotel prijeti z močnimi rokami... A starcu so taka leta minila. Mislil je včasih tako, da se izide, kot si želi. Prišel je včasih Janez iz Pó dolja, ko sta kosila ob jezeru. Močan je bil in junaški in z Lenko sta se razumela. Ko bi bil gospod dober, naredil bi ga za ribiča, in Lenka bi ostala v koči, in rod bi ostal. Pride še včasih Janez iz Podolja, a na jezero ne gre. Ustavi se pri ribiču in z Lenko rad govori, pa ona je kot beračica, nima niti koče in škrinjo ima prazno.

Tako so tekla leta... In prišlo je z leti tisto, kar so pravili ljudje. Nekoč je nastalo čudno na vasi, ljudje so govorili o grajskih in kazali na grad.

„Grad je prodan“, so govorili, „grad in jezero. Dolgovi, sami dolgovi so bili... Ni znal živeti in šlo je vse...“

Ribič Jernej je poslušal take govorice in težko mu je bilo. Njegov rod je služil temu gradu in zdaj bodo tam tuji ljudje. Spomnil se je starega gospoda, ki je bil dober mož.

Vjeli so ga v mreže, je pomislil, zapravili so mu in zdaj so ga zapustili... In zdelo se mu je, da je padlo težko breme z duše... Nekega dne potem so povedali, da je grad prazen, da so se grajski odpeljali in da pride kmalu nov gospodar.

Niti blizu ni prišel, je pomislil ribič Jernej, niti me ni k sebi pozval in videla se ne bova več. Zdelo se mu je, da bi se morala videti in govoriti. Govoriti bi morala, da bi mu povedal o svoji nezasluženi nesreči. Zavrgel ga je bil, in onⁿⁱ bil kriv. Zjokal bi se nad svojo nesrečo in povedal bi, kaj je trpel, da se je tako zgodilo ž njim. In zdaj, ko je gospoda zadela nesreča, bi gospod uvidel, da mu je delal krivico in zadosti bi bilo: veseli bi bili njegovi stari dnevi, nihče ne bi mislil slabo o njem, in gospod bi vedel, da ni bil on kriv... Tako pa ni bilo gospoda in nista govorila, ko se morda nič več ne vidita, in gospoda ne boli, da mu je delal krivico in uničil srečo in čast starca ter mu s težkim bremenom obtežil stare dni. Težko je živeti, ako ni človek z vsemi dober in je morda kje v srcu sovražna misel do njega. To je bilo starcu kot težko breme... In veril bi celi svet, naj mu dá nazaj prejšnjo srečo, ko je bil dober s celim svetom. In gospod kot da ni spoznal... Gotovo še zdaj misli nesrečnež po svoje. Morda se še nikdar več spomnil ni na ribiča. Morda še pomislil ni nikdar, da je uničil srečo starca, ki mu je bil bolj vdan kot vsi hlapci, ki so stali okoli njega, molili mu kozarce pred obraz in jih praznili na njegovo zdravje. In on je stal med njimi in se mu je dobro zdelo, ker jih ni poznal, njega pa je zavrgel, zvestega starca... Kaka sreča bi bila zdaj. On bi bil ribič in bi umrl kot ribič, in nihče ne bi mogel berače govoriti o njem. Veslal bi dan za dnem po jezeru, in jezero bi šumelo, pluskali bi valovi ob čoln in pod vodo bi švigale ribe... V koči bi gospodinjala Lenka, bila bi kot je roža ob jezeru, in kadar bi kosil ob jezeru, bi prišel Janez iz Pó dolja, in dobro bi se razumeli. Če bi opešale moči, bi ostal Janez pri njem, in če bi bil gospod dober, bi ga pustil za ribiča in vzela bi se z Lenko, ker se razumeta, in rod bi ostal. Srečno bi se živelo tako in bogve kaki dnevi bi prišli, ko bi vozil čoln ob kraju jezera kot star ribič, in bi vozil še kaj seboj v čolnu, kar bi komaj moglo kli-

cati njegovo ime ... Bilo bi kot odmev na tiste srečne dni, ko sta se peljala z Aleno čez jezero in je bil lep večer ... Ponavljale so se take misli in starec je živel v njih. In prišlo je na um, da je grad prodan in je gospôda odšla ... Tuji ljudje bodo v gradu in vse je kot pokopano ...

Ribič Jernej je šel po vasi in misli na to, na tako srečo. Zibal bi se čoln, šumelo bi jezero, valovi bi pluskali. Sami srečni, veseli obrazi so v čolnu: Lenka, Janez in kdove kaj še ... In krasni spomini so v večeru in sede z njim v čolnu, in lahko bi šel čoln naprej; vsi bi se čudili dedovi moči, ko bi tako lahkotno veslal s težkimi vesli, tako lahkotno, kot bi se igral, kot bi bil star dvajset let ... Celo življenje je bil na jezeru in roke so vajene vesla ...

In ribič je šel po poti skozi vas in delal z rokami, kot da vesla, in pred očmi so mu igrale čudno lepe sanje z lepimi, mamljivimi slikami, kot da je vse res ...

Otroci so ga spremljali in se mu smejali. In on jih je gledal in se tudi smejal tem srečnim, veselim obrazom, in zdelo se mu je, da so to tisti njegovi srečni, in ga občudujejo, kako lahkotno vesla, da leti čoln nad jezerskimi valovi kot ptica beži v zraku, kot riba šviga pod vodo.

Vaščani so stali na pragih in rekli: „Meša se mu, ribiču Jerneju se je zmešalo ...“ Matere so klicale otroke domov ...

In ko se je ribič zavedel, ga je bilo sram, zmigal je z glavo, kot da je mislil nekaj napačnega, in sram ga je bilo, da so ga videli ljudje; vrnil se je za vasjo domov in ni vedel, kako je vse to prišlo. Čutil je, kako je prišla neka težka misel in ga vzbudila iz lepih sanj ... In to se je ponavljalo, da so prišli taki večeri, da se mu je zdelo, da vesla. Če so ga poklicali po imenu, se je vzbudil in se zavedel ter ga je bilo sram. Sedel je zamišljen pred Remuševo kočjo, mislil je in mislil, in prišle so nazadnje tiste sanje, vstal je in začel veslati. Včasih je začul za seboj Lenkin jok in se je takoj vzbudil, kot da se je spomnil na nekaj strašnega; oči so mu bile divje in motne. In ni mogel

vedeti ribič, kaj hodi to k njemu, te prazne sanje, da ga zmotijo in se mu smeja cela vas. Zakaj hodi in ga zmoti, omami, in gre za sanjami, in ko se vzbudi, je tako strašno v duši, kot bi nekaj odmevalo po praznih prostorih. In v resnih trenutkih mu je bilo hudo, da hodijo te sanje k njemu in ga mešajo in si ne more pomagati ...

Na šentjernejski večer sta šla ribič Jernej in stric Remuš v krčmo na vino. Predgodnica je bila, in vsak pije takrat na zdravje prijatelja. Pila sta starca in postala vesela. Vino je objelo srce in glava je bila kot polna veselja ...

„Nemška gospoda je že tu“, so govorili pivci v krčmi. Slišala sta to ribič Jernej in stric Remuš, a bilo je vino na mizi in vesela sta bila. In ko je bilo že mehko pri srcu in je bila glava polna radosti, hoteli so besede ljubezni iz srca. Zasolzil se je stric Remuš in rekel:

„Bog ti daj srečo, Jernej, pozabi vse, pa do smrti imava oba, kar imam; glej, da sem ti brat in imam te rajši kot rodnega brata.“ In obrisal si je solze iz oči.

Inako se je storilo ribiču Jerneju, da ima takega prijatelja, in tudi njega je posilil jok. Mehka je kmečka duša in večkrat z jokom odkrito pove, kar se ne more v nerodni besedi ... Tako sta pila.

Večer je bil teman in v krčmi so prižgali luč. Parkrat je še pokimal stric Remuš in zaspal je za mizo. Ribič Jernej je šel vun, da bi pogledal šentjernejsko noč. In ko je stopil vun, je bilo tema in iz daljave se je čulo šumenje jezera. Pomislil je in šel ... Počasi je stopal po poti in veslal. Noč je bila temna in po hišah so bile luči. Šel je ribič po temni, trdi poti, in vse bliže je prihajalo šumenje jezera. Vablivo je bilo in mamljivo. Šumi ob čoln, pluskajo valovi, veter vleče nasproti, no, on vesla močno, in čoln gre dalje; nerad gre, ker vleče nasproten veter. A iti mora, ker on, stari ribič, vesla, kot bi si igral. Valovi pluskajo, veter vleče ... In ribič vesla, vesla in gre dalje, bolj in bolj šumi jezero, kot bi se bližala nevihta ... Silnejši postaja veter, no, ribiču

se ne ustavi čoln. Vajen je vâsel in veslá kot bi si igral; če niso valovi prehudi in če ne vleče nasproten veter, gre čoln po gladini, kot ptica beži v zraku, kot riba šviga po vodi...

Tako je prišel ribič Jernej k jezeru. Prijetno-veselo mu je bilo pri srcu, da bi zapel od radosti. Dolgo, dolgo že ni bil tu. Večer je bil teman in nekaj hinavskega je bilo v tej temi, podobno potuhnjenemu tatu. Iznad gor so letele megle, kot bi se podile čarovnice. Zašel je starec k jezeru, da ni vedel ne kdaj ne kako. Pot ga je zanesla, in jezero je naenkrat zašumelo ob poti in tako lepo je zašumelo. Posmejal se je ribič in veselo je bilo pri srcu, da bi zapel od radosti. Ob daljnih vrhovih so se spuščali oblaki z neba in se bolj in bolj plazili ob zemlji in prihajali bliže, kot da bi hoteli nekaj zakriti. Okoli jezera je bilo prazno, kakor vselej, kadar se je bližala noč z nevihto. Ribič Jernej je to vedel. Vselej je bil pripel čolne močnejše, varnejše. Nemirno je bilo valovje. Po vrhovih dreves okoli jezera je šumel nemiren veter, kot bi strašilo v noči, in valovje je postalo nemirno, kot trepetala nekaj v prsih, kadar je srce v strahu in je čas nevaren.

Jezero je ležalo v kotlini mirno, kot da je pripravljeno na črno noč. Ob jezeru ni bilo luči, le valovi so se nekako svetlikali pod mračnim nebom. Tam za jezerom daleč so se svetile luči iz koč po vaseh.

Ribič Jernej je obstal ob jezeru. Zdelo se mu je, da je čakalo nanj, kot čaka dom na svojega gospodarja, in je prazno v domu, če ni gospodarja, kot si je mislil on jezero prazno brez njega... Obstal je in poslušal, kot da je stopil na prepovedan, svet kraj... Ozrl se je in vse je bilo tiho. Na oni strani nekje stoji ribiška koč, pa se ne vidi, ker je tema. Za gorami se je zabliskalo, in jezero se je zasvetilo v blisku, potem pa je nastala tema, da se ni videlo nič, samo močnejše šumenje je šlo po tej temi in valovi so pluskali ob pot... Stopil je ribič Jernej dalje in obstal. Zdel se je sam sebi kot tat, ki prileze v svetišče biserov krast...

Tema je, in prav je, da je tema, kajti v njej so spomini kot v bregovih, in ljudje ne vidijo v temi, da bi govorili jutri po vasi, da je bil ribič Jernej ob jezeru, ker bi se rad vsilil v službo pri novem gospodarju... Veter je močnejše zavil in je razburil valove in valovi so pluskali čez pot kot v pozdrav svojemu nekdanjemu gospodarju, kakor da bi govorili, so pluskali: Čakali smo nate, ko si odšel brez slovesa, in prazno je bilo, ko te ni bilo, gospodar naš... Pridi k nam, gospodar, kot mil gost pridi, in pluj čez nas in poslušaj, kako pesem pojemo od davnih dni, kot bi jo slišal na lepo okrašeni poti, ki pelje v deželo sreče... Pridi in poglej, kako se igramo, kako se pretepljemo z vetrovi in se smejemo vsemu, kar je pod nami. Nekaj globokega je tam in glasovi prihajajo od tam, hrepeneči, želje budeči... In kdor jih posluša, ga omamijo in izvabijo. Mi pa se igramo in se smejemo. Ti pa pridi in gospoduj, krmari, vozi... Ribič Jernej se ni več bal in je poslušal, kot da bi hotel še slišati te glasove, tako vabeče, prijazne. Tu je njegov dom, ki ga je nekoč zapustil, tu je on gospodar, in prazno je bilo ter dolgočasno, ko ni bilo gospodarja... Smeh je silil na obraz, kajti vesele misli o zvestobi so bile v srcu. Ljudje so nezvesti in ne vedo nič o zvestobi, tudi poznati je nočejo. Lepa je zelo, kot je vse lepo, kar je redko kakor čednost.

Šumelo je jezero in pluskalo ob pot z valovi in veter je vel... In ribiču se je zazdelo, da vesla nad valovi proti vetru... Lahko se ziblje čoln in veter hoče kljubovati, pa valovi gredo proti vetru in nesó čoln in se smejejo vetru ter se igrajo z njim. „Tako, tako, kaj ne“, je govoril valovom in veslal po zraku in bilo mu je milo in prijetno, da bi ostal za vselej na teh valovih... In valovi so zapluskali ob pot in pomočilo je ribiča, kot bi bili pluskali čez čoln, in veter je zavel, kot da plove čoln... In v vsem šumenju se je oglašalo: Naprej, naprej... Blisk je pretrgal temo in zasvetilo se je jezero, kot bi bilo goreče... Tam na sredi je bilo videti temno mesto.

Opolnoči leta tam črn ptič, ker je že jezero tam požrlo hudobnega grajščaka — se je spomnil ribič. Zagrmelo je za gorami in potem je bila tišina. Tam v kotu šumi jezero najbolj; vrag si pere tam noge in se igra z vodo. Mrtvo je bilo tisto mesto; kaj ne bo mrtvo, ko si tam vrag pere noge... Starec je začutil v sebi mlado moč. Kje so časi, ko je bil star. Močna je roka, kot spočita, udelana, da bi šel naravnost čez tisto črno mesto tja do jeza in čez kot, kjer si vrag pere noge, če bi prav da bi videl vruga, ne bal bi se ga, ker je on gospodar na jezeru, in so valovi veseli, da je on gospodar.

Šel je dalje in veslal z rokami po zraku. Okrog je bila padla noč, črna in zlobna, in jezero se je svetilo v nji kot sovražno oko, kot oko hudobne čarovnice, ki bi žarelo v čudnem, mamljivem veselju, škodoželjnosti. Zagledal se je ribič v jezero in zdelo se mu je, da leži nekaj velikega v njem, in vse to je njegovo... Daleč tam od srede so se privarili valovi h kraju, da pozdravijo svojega gospodarja, pridejo do kraja in ga pozdravijo drug za drugim in se od samega veselja zaleté ob breg, kot bi hoteli k njemu, prav k njemu, da bi ga objeli. Kot od hrepenjenja se razbijejo na bregu, kot od nejevolje, da ne morejo k ribiču-gospodarju, in izginejo v globočini, kot da jih je sram, da morajo biti pod bregom in ne morejo k njemu, razbijejo se, kot da je zanje življenje brez pomena, ko ne morejo k ribiču, in izginejo, da dajo prostora drugim, ki hité v celih vrstah tam od temne srede h kraju, hité bolj in bolj, kot da hoté biti prvi in jim je žal, da so zamudili, hité valovi, cela večnost, kot da jim ni konca in se razbijajo ob bregu od hrepenjenja po ribiču-gospodarju. Hité dalje in dalje, vedno hitreje, vedno bliže, tepó se po poti, kdo prehiti drugega, pokopujejo drug drugega — nevoščljivci — in beže drug čez drugega, da bi bili prej pri kraju, in hité vedno novi brez konca in kraja kot bi šli iz večnosti, iz neznanih krajev solnčno-lepih spominov...

In starec-ribič jim kima, pozdravlja jih, smeje se jim, prijazno kot dober gospodar družini, se smeje in jim govori: Valčki, valčki, zvesti moji...

Pomislil je in ga je stresnilo. Obstal je pri teh mislih, kot bi se hotel nečesa spomniti. Zvesti... Kaj je to? Zakaj nastaja tak neprijeten šum, da je v srcu neprijetno!... Kako je to? Kdaj je to bilo?... Ali je bilo?... Sanje so bile neprijetne... Nič, glej spomini gredó čez valove, lepi, sladko se smehljajoči... Koča stoji ob jezeru in čoln ob njej... Lenka sedi v njem z Janezom... Lenka pestuje, Janez vesla. Zakaj ne pusté njemu?... Ali ni močan, kot bi bil mlad? Zakaj je Janez tako izpremenil obraz, da je tuj in vendar znan? Kdo je ta tujec pri Lenki? Nič ni. On se pelja z Aleno po jezeru, lep večer je, in ona zardeva... In prihaja čoln bliže in on se mu bliža. Zakaj? Kdo sedi tam poleg Alene, ta mrtvaški obraz? In zakaj je ona vesela in se smeje? Kaka neumnost. Ali ne stoji koča ob jezeru? No, stoji... In on vesla po jezeru, igra se z vèslji, in čoln leti, kot ptič po zraku beži, kot riba šviga po vodi.

In gre ribič dalje in vesla...

Nove vrste valov leté na breg in on jih pozdravlja prijazno in se jim smeje...

Oblaki so se bili spustili medtem na jezero in izginile so lučce vasi v daljavi in veter je zavil in prinesel dež... Vznemirilo se je jezero in slišalo se je šumenje dežja, ko so kaplje padale v vodo. Svetlikala se je pri tem površina, kot bi nebo vsipalo srebrne kaplje na ploščo in bi se razbijale, tako se je svetlikalo... Ej bogastvo lepo!... Zasvetilo se je v blesku in vse je bilo pozlačeno... Ob bregu se je zazibal majhen čoln; valovi so ga metali na breg in so ga zopet vzeli seboj ter se igrali z njim kot z igračo. Dež je lil. „Domov je treba domov, ljubljenci, vidim, da moram iti domov, k Lenki...“ In stopil je v čoln in stojé je veslal s praznimi rokami. Mogel je tako veslati, ker je bil navajen, saj je bil celo življenje ribič. In valovi so lokavo odnesli čoln z ribičem seboj, odnesli so ga

od kraja, veseli, da so dobili svojega gospodarja, in nesli so ga zmagovito ponosno, kot da nesó zvesti podložniki svojega gospodarja v ovenčan grad, kjer ga čaka gostija... Nesli so čoln in od veselja so rjuli okoli njega na vseh straneh in se zaganjali vanj in padali so v čoln in se pehali drug čez drugega in šumeli so jezno, da ne morejo visoko tja k ribiču-gospodarju, da bi ga poljubili, objeli, in butali so ob čoln, kot bi ga hoteli razbiti... Velikanski šum je nastal med to živo množico okoli ribiča. Vse je kipelo k njemu, vse je posegalo po njem, kot bi se skušali, kdo ga doseže, kdo vzdigne više. Od vseh strani so padali v čoln in ga metali semtertja... Ribič Jernej je gledal v to šumenje. Slišal je, kako šumi jez ob dolenjem delu jezera, kako se sliši grgranje tam v kotu, kjer si vrag pere noge... Vse bliže je prihajalo grgranje.

No, kam me nesó... je pomislil ribič. Zasvetilo se je v blisku in videl je ribiško kočó onkraj jezera... Stemnilo se je in sovrážni glasovi so odmevali v gromu. Zašumelo je nekaj v splošnem šumu in vpitju in bučanju valov, kot da se je zgodila nesreča, kakor da niso prav držali svojega gospodarja, in nastal je pretep med valovi, veter je zavil, in valovje je hitelo dalje in neslo čoln seboj naprej, naprej...

Noč je bila viharina, črna in temna in pokrivala je veselje na jezeru in srditi boj valov... Prešla je nevihta in valovje se je pomirilo, kot da bi hotelo skriti, kar se je bilo zgodilo...

Stric Remuš se je bil prebudil v gostilni in je šel domov. Jezil se je nad ribičem Jernejem, da ga je pustil v krčmi in šel domov. Oblaki so z jeznim gromom bežali na sever, ko je stric Remuš iskal svojo kočó po vasi in prosil svetega Jerneja pomoči...

* * *

„To jezero, to hudobno jezero“, so govorili ljudje drugo jutro, „vsako leto hoče imeti svojo žrtev...“ In čudili so se, da

je letos ribič Jernej bil na vrsti, ko je bil vendar kot doma na jezeru. Našli so ga v kotu, kjer si vrag pere noge. Ležal je mirno poleg jezera. Sosedje so nesli ribiča k Remušu, zadaj sta stopala stric Remuš in Lenka in sta jokala.

Jezero je bilo zjutraj pokojno, kot da ni bilo na njem viharja in jutro je bilo čudovito jasno, kot vselej po hudi nevihti. Na drugem kraju jezera so bili našli z vodo napolnjen čolnič, brez vesel in razbit, ker ga je bil prejšnji večer pozabil pripeti ribič Hans.

In zvečer so se ljudje zbirali okoli kočó, iz cerkvenih lin poleg jezera so se pa glasili zvonovi in njih tožni glasovi so šli čez jezerske valove in se gubili v mraku. Jezero se je tiho blesketalo v jasnem večeru in nič otožnega ni bilo na njem, skoraj veselo so šumljali valovi in peli svojo kot večnost dolgo pesem o nečem, kar se skriva v njih globinah. O spominih li ali o hudobnem grajščaku, o žrtvah ali o lepi deželi nekje, kdove?...

Ljudje so se zbirali in govorili o prejšnjih in sedanjih časih, spominjali so se žrtev prejšnjih let, grajske gospóde, nesrečnega grofiča in tiste komtese, in drugi so govorili o ribiču Jerneju, kako je bilo z njim...

Ob jezeru stoji ribiška kočó prenovljena, in na deski nad vratmi je tuj napis, nerazumljiv domačim ljudem. Vse staro je minilo, pomisli vaščan, ko gre mimo in se spomni zadnjega ribiča.

In jezero šumi vabeče-mamljivo, kot bi pravilo bajke iz davnih dni, iz dežele pod seboj. Jez šumi, kot bi tam vladal povodnji mož, in v kotu grgra, ker si pere vrag noge. In ob slovesnih viharinih nočeh zašumi, zabučí, kot da bi se spomnilo svojega ribiča-gospodarja. Tuji ljudje so v gradu in vse je tuje okoli jezera. Pravijo, da je čudovito lepo, in zato postaja vse tuje, kot je to usojeno domovini, ker je lepa.

